

ТРУБАДУРИ ІМПЕРІЇ

Видавництво щиро вдячне за допомогу у виданні книжки
Роману Мотичаку,

а також автору передмови Миколі Рябчуку
та перекладачці Марії Корчинській,
які передали свої гонорари на книжки
для вищих військових навчальних закладів
і підрозділів Збройних сил України.

Ewa M. Thompson

IMPERIAL KNOWLEDGE

**RUSSIAN LITERATURE
AND COLONIALISM**

GREENWOOD PRESS WESTPORT, CONNECTICUT · LONDON
· 2000

[Почитати опис, рецензію і купити можна на сайті nashformat.ua](http://nashformat.ua)

Ева Томпсон

ТРУБАДУРИ ІМПЕРІЇ

РОСІЙСЬКА ЛІТЕРАТУРА
І КОЛОНІАЛІЗМ

*Переклала з англійської
Марія Корчинська*

За редакцією Вікторії та Михайла Назаренків

«НАШ ФОРМАТ» · Київ · 2023

[Почитати опис, рецензію і купити можна на сайті nashformat.ua](https://nashformat.ua)

Зміст

<i>Микола Рябчук. Література, імперія й «археологія незнання» — перепрочитання класики під час війни</i>	7
<i>Від наукових редакторів</i>	18
<i>Передмова авторки до українського видання</i>	21
<i>Вступ</i> Націоналізм, колоніалізм, ідентичність	29
<i>Розділ 1</i> Визначення питання	47
<i>Розділ 2</i> Народження імперії	98
<i>Розділ 3</i> Консолідаційний підхід: «Війна і мир» як новий центральний міф російської національної ідентичності	138
<i>Розділ 4</i> Наратив середньої Азії в російській літературі	171
<i>Розділ 5</i> Імперська мрія в пізній радянський період	196
<i>Розділ 6</i> Наука й імперія	230
<i>Розділ 7</i> Деконструкція імперії: Людміла Петрушевская	294
<i>Вибрана література</i>	328
<i>Подяки</i>	338
<i>Примітки</i>	340

Передмова авторки до українського видання

Бувають часи, коли не відбувається майже нічого важливого. Але бувають і такі часи, коли історія пришвидшується й низками вивергає події, які за двадцять років до того годі було й уявити. Саме це діється в історії Європи протягом останніх кількох десятиліть. Коли я у 2000 році написала книжку про колоніалізм у європейській літературі, більшість іще вважала, що цей термін не варто застосовувати до європейських і азійських земель, якими заволоділа Росія. У 2023-му, на другий рік повномасштабної війни Росії проти України, легітимність такого слововжитку вже не потрібно відстоювати. Протягом багатьох поколінь Росія збройними й політичними засобами збільшувала свої володіння — московські царі XIV–XV століть і мріяли не могли про такі території. Ба більше, Росії вдалося нав'язати власний наратив про колонізовані землі, тож світ прийняв їх як легітимну сферу російського впливу, не варту того, щоб здобути незалежність.

Розпад СРСР став першим сигналом того, що цей наратив дав тріщину. Так звані союзні республіки СРСР швидко, радісно, із захватом виборювали незалежність. Території, які силою ввели до «російської» республіки — так звані автономні республіки, скажімо, Чечня-Інгушетія чи Татарстан, — також намагалися розширити свою незалежність, але тут втрутилася Москва. Кордони Росії стискалися, в Росії почали вбачати колоніальну потугу — різниця полягала тільки в тому, що вона колонізувала прилеглі території, а не землі за морем, як європейські імперії. Навіть скептики

впевнилися в колоніальній природі Московії після того, як Росія спробувала збройно втримати контроль над Україною.

Якщо порівняти жагу Росії до чужих земель із подібною жагою західноєвропейських держав, в очі впаде одна відмінність. Російську жагу ніхто ніколи не зауважував. Росія так і не визнала своєї колоніальної природи. Як сказав колись Владімір Путін, у Росії немає кордонів. Отже, російські політики мріють про те, що колись цілий світ зможе перетворитися на Росію. На відміну від жорстокого колоніального режиму західноєвропейських країн, жорсткий колоніальний режим Росії не відійшов у минуле, а винуватець навіть не визнав скоєного.

Значна частина шанувальників російської літератури в англomовному світі не розглядає Росію як країну, що росла і збагачувалася коштом колоній. Вони читають російські романи так, наче ті змальовують національну державу. Російські письменники доклали всіх зусиль, щоб читачі розглядали неозорі обшири контрольованої Москвою імперії як російські — на віки вічні. Коли Александр Солженіцин описував у «Раковому корпусі» Ташкент, то організовував образність роману так, щоб здавалося, наче Узбекистан завжди був легітимним російським володінням. Те саме можна сказати про Сибір в Анатолія Рибакова чи Україну в Міхаїла Булгакова. Булгаков описував Україну як російську провінцію, де Росія ще просто не встигла підтягнути населення до свого рівня. Таке зображення персонажів і ландшафтів закарбовується в пам'яті читачів і впливає на те, як вони розглядатимуть ці території надалі. Одна з причин, чому німецьку Центральну і Центрально-Східну Європу (й зокрема Україну) ігнорували в багатьох класичних працях з європейської історії, літератури, суспільства й мистецтва, у тому й полягає, що в монументальному романі Льва Толстого «Війна і мир» цілу Центральну і Центрально-Східну Європу зображено так, наче вона органічно належить або Росії, або Німеччині, й не має власних історії, суспільства, пам'яті чи досягнень. Читачі «Війни і миру» — а їх із плином років назбиралися мільйони — інтерналізували картину Центральної та Центрально-Східної Європи, яку подає Толстой. Вони брали на віру його розповідь про те, як царя радо вітали у Вільнюсі, хоча насправді

Вільнюс був одним із головних осередків спротиву російському правлінню, а його населення в переважній масі підтримало Наполеона. Так само Толстой пише, що значна частина українських земель безумовно підтримувала Александра I, хоча насправді в Україні активно вербували солдатів у військо Наполеона. Толстой у своєму шедеврї ігнорує існування народів між Німеччиною й Росією — народів із власною історією здобутків і поразок. Він звертається до уяви читачів і залишає в їхній пам'яті образ миролюбної Росії, в яку вторглася войовнича Франція, а населення Росії об'єдналося в підтримці свого любого царя. Перемотаймо до Першої світової війни і періоду відразу після неї: читачі «Війни і миру» (й менш видатних літературних творів із тим самим геополітичним посланням) зі скепсисом поставилися до створення нових суверенних держав згідно з Версальським договором. Вони з більшою імовірністю підтримували Німеччину, невдоволену тим, що їй довелося поступитися територією Польщі, і претензії Радянської Росії на країни Балтії, Білорусь і Україну. Вони дуже здивувалися б, почувши, що Україна входила до Речі Посполитої довше, ніж до Московії⁷. Про Річ Посполиту вони навіть не чули. Звичайно, красне письменство — не єдиний і, можливо, навіть не найважливіший чинник під час формування геополітичних уявлень в Америці й Європі, але воно, безперечно, справило помітний вплив на думку загалу, особливо у Франції та Німеччині.

Це книжка про літературу, але, як можна зрозуміти із зазначеного вище, політика й історія неминуче вторгаються на її сторінки. Літератури народів, яких Росія позбавила голосу, заявляючи монопольне право на їхню репрезентацію, подають реальність Центральної та Центрально-Східної Європи геть інакше. З них ми дізнаємося, що територія між Німеччиною й Росією має довгу історію, а її народи не раз поставали проти Московії. Пам'ять народів, що жили на цих неросійських землях, багата на постаті й сюжети, котрі російські письменники ігнорували.

То як перейти від згенерованого Москвою наративу про Російську імперію до наративу, який розширить цей москвоцентричний всесвіт і дасть змогу почути тих, у кого відібрано голос? Спершу потрібно перечитати російську літературу уважніше й відшукати

в ній техніки витіснення неросійських голосів, перспектив і дій. Потрібно навчитися перечитувати російську літературу так, щоб оприявнити її колоніальне тло. Це нове прочитання не підважує мистецької цінності літературного твору, але робить нас чутливішими до історій, які досі придушували.

Такий новий спосіб читання дає багаті, але неочікувані плоди. Навіть у таких «невойовничих» романах, як «Батьки і діти» Тургенева, зауважуємо визнання того, що Росія — це імперія, а не національна держава, а багато позірно ніжних і миролюбних героїв, яким симпатизує читач, брали участь у насильстві, завоюваннях і придушенні національних повстань. Інколи вони до того ж здобували скромні статки, мов герої британських романів, що їхали робити кар'єру за морем. У «Батьках і дітях» ми з побіжних слів оповідача дізнаємося, що Кірсанов-старший придбав меблі в Польщі, де придушував повстання проти Росії. У Польщу він приїхав не туристом. Та й не купував він нічого під час війни. Польські оповідачі, незнайомі західній публіці, змальовують, як тогочасні московські загарбники грабували й експропріювали майно. Батько Базарова — нібито несправедливо скривджений долею чоловік, якому ми співчуваємо з першої ж його появи на початку роману, — заробив скромну пенсію, працюючи армійським лікарем, а отже, доклавшись до колоніального завоювання територій поза етнічною Росією. Такі епізоди легко оминуть увагою в романі, що ставить собі завдання зобразити Росію європейською країною, яка потерпає від спільної європейської проблеми: алієнації молоді й безпорадності батьків. Більшість дослідників милого роману Тургенева зосереджується на проблематиці, окресленій у назві, а тому замовчує чи взагалі оминає увагою деструктивне воєнне минуле батька героя. Такі романи посприяли тому, що читачі сприймають «Східну Європу» як засадничо російські землі без власного сюжету, без власних досягнень і мрій. Десь у тридцятому царстві відбувалися нікому не цікаві сутічки між безіменними народами, а патріоти Росії ставали на захист вітчизни. Усі ці кірсанови й базарови служили своїй державі на заході й на сході, і ця служба засвідчує їхню шляхетність, чи бодай так стверджує оповідач. Вони безневинні, вони й мухи не скривдили, тим паче,

що всі ті безіменні народи, які повставали проти Росії, безперечно, не викликають симпатії в читача.

У таких нібито дрібних викривлень під час репрезентації історії був колосальний кумулятивний ефект. «Східна Європа» постає в них як глуха і німа. Їй нічого розповісти. Та й що вона може сказати, якщо не має історії? Вона не навчилася промовляти до інших. Це ідеальна паралель до алжирця в «Сторонньому» Альбера Камю: араб, якого застрелив оповідач, так само безіменний, німий, нікого не цікавить. Заперечення неросійської ідентичності в російських романах особливо чітко оприявнюється у випадку України й Білорусі: їхній національний образ стирають у численних текстах, де «Малоросію» подають як просто незрілу Росію, що ось-ось полишить той свій діалект і набуде сучасні московитських характеристик.

Англійською моя книжка називається Imperial Knowledge — «Імперські знання». Про які знання йдеться тут? Про фальшиві знання імперіалізму. Про знання, котрі імперії поширюють у цілому світі, щоб виправдати завоювання та підкорення інших земель і народів. Ці «імперські знання» досі поширені у випадку Центральної та Центрально-Східної Європи. Досі існують люди, які вважають Україну частиною Росії. Історія регіону досі перебуває під помітним впливом двох імперій, які перешкоджали розвитку націй у цій частині світу: Пруссії/Німеччини й Росії. Книжки на кшталт «Імперських знань» видаються скандальними тим, хто у студентські роки вбирав такі знання з книжок чи інших медіа.

Щоб деконструювати цю оманливу структуру, потрібно змінити викладання історії. У травні 2023 року я опублікувала про це статтю *On Decolonizing Slavic Studies in Europe and America*⁸. Я стверджую, що славістика, яка не зводиться до русистики, існує в американських і європейських університетах лише віртуально. Кількість славістів-нерусистів жалюгідно мала, неспівмірна зі стратегічним розташуванням і розмаїттям культурних ідентичностей Центральної та Центрально-Східної Європи, а загальноприйнятий університетський підхід до пошуку кадрів лише сприяє цьому стану справ. Ось кілька характерних методів деактивації неросійської славистики: фахівців із негерманських студій Центральної

та Центрально-Східної Європи наймають із величезними затримками (або не наймають узагалі); книжки, засадничо важливі для розуміння неросійських слов'янських ідентичностей, систематично не рецензують у фахових часописах; викривлені факти про неросійську слов'янську історію в російських джерелах приймають як належне. Ці дії чи вибір бездіяльності відбуваються настільки систематично, що потрібно переглянути відповідні академічні практики. Найкращі університети Америки та Європи не докладають активних зусиль, щоб найняти першорядних спеціалістів з неросійських слов'янських студій, а тому обділяють свої лекторії голосами людей, що можуть позмагатися досягненнями і статусом із речниками з Росії. Наслідок цілком передбачуваний: історія і культура «іншої Європи» залишаються незанимаючими студентам, а отже, й загалу. Серед американських студентів-гуманітаріїв небагато знайдеться спроможних правильно відповісти на запитання «Яка роль Речі Посполитої в історії Європи, які народи до неї входили?» чи «Назвіть країну, яка відвоювала Україну в монголів» (підказка: це не Московія). Чи «Яка частина України ніколи не входила до Росії до Другої світової війни?»

Зміни в американських і європейських університетах можуть відбутися в тому разі, якщо зацікавлені в неросійській славистиці достатньо енергійно лобюватимуть свої інтереси, але для вирішення інших проблем потрібна ширша участь суспільства. Ідеться про фінансову підтримку, яку надавала й надає царська, комуністична та посткомуністична Росія помітним закордонним діячам, щоб отримати схвальне висвітлення. Підтримує вона не тільки окремі постаті. За комуністичного періоду Москва видавала фінансову підтримку організаціям, що знищували мережу колоній, створену західноєвропейськими країнами. Це не випадковість, що Нельсон Мандела ніколи не називав радянські республіки «колоніями Росії», хоча не добирає слів, коли мова заходила про Велику Британію як колоніальну потугу. Це не випадковість, що Південно-Африканська Республіка не засудила напад Росії на Україну 2022 року. Російські еліти прекрасно знають, що піар дорого коштує, а симпатикам Росії в цілому світі потрібно платити. Російський уряд підтримував Африканський національний конгрес,

письменників і публічних діячів у Європі, Азії, Африці й Латинській Америці. Російська влада століттями підкуповувала іноземців. Мало хто знає, що Єкатеріна II фінансово винагороджувала французьких енциклопедистів за негативні та брехливі дописи про Польщу, яку Єкатеріна і король Пруссії Фрідріх II підкорили після поділів Речі Посполитої у XVIII столітті (так до рук Росії потрапила Білорусь і майже вся Україна).

В останньому розділі книжки я розглядаю письменниць пострадянського періоду. Мене кілька разів питали, чому я вирішила залишити книжку, так би мовити, «незакінченою», урвавши її обговоренням авторів талановитих, але не першорядних. Моя відповідь така: 2000 року процес деколонізації Центральної та Центрально-Східної Європи тільки починався. Двері ще не були відчинені навстіж. Росіянки платили високу ціну за російську територіальну клептоманію, а тому я сподівалася, що російські письменниці першими скажуть російським читачам: бажання підкорювати сусідні країни варто позбутися. Я сподівалася, що вони писатимуть романи й оповідання, де пояснюватимуть, що красти чужу землю — це не велич. Російські письменники не змогли проговорити тверезого погляду на імперії, але я поставила на те, що це вдасться російським письменницям. Я помилялася. Кар'єри Людмили Петрушевской і Тат'яни Толстой демонструють: вони тільки раділи, коли їхнє російське середовище визнавало їх добрими авторками, що, отже, мають право жити в достатку. Вони не ставили собі на меті змінити думку свого народу. Мене особливо розчарувала Петрушевская: з авторки, котра демонструвала, як внутрішня і зовнішня політика країни відбивається на пересічному росіянині, вона перетворилася на самовдоволену здобувачку різних премій і нагород. Професійна траєкторія російських письменниць підтверджує, що більшість росіян не готова промінати імперію на свободу й нормальність.

З першого видання книжки минуло понад двадцять років. Хотіла б я сказати, що за ці два десятиліття тези, висловлені у книжці, дали плоди — нові книжки й дослідження, які демонструють залученість російського красного письменства в колоніальний проект. Хотіла б я, щоб за цей час з'явилися російські автори, які рішуче

заявили: Росія мусить приборкати свій непогамовний апетит на чужу землю. Дехто з політологів уже почав писати про нелегітимні територіальні здобутки Росії, але у школах і університетах досі панує традиційний російський наратив. У німецьких, французьких і американських університетських колах Росію занадто часто сприймають як національну державу, яку несправедливо звинувачують в агресії, а насправді вона — жертва ворожих і зловмисних сусідів. Російську літературу розгрішують від будь-яких колоніальних атрибутів. Досі постає забагато текстів, де Росію подають як національну державу, що плекала православ'я за несприятливих обставин. Сподіваюся, читачі моєї книжки стануть поколінням, якому таки вдасться деконструювати цю плеяду фальшивих уявлень. Росія мусить повернутися у свої питомі кордони і прийняти реалістичну візію свого минулого, як уже зробили інші країни, що колись вважалися імперськими. Чи смію я сподіватися, що росіяни із часом подорослішають і зможуть поглянути на себе й на інших по-новому, піддати свою літературу постколоніальному аналізу? Як оптимістка я відповідаю на це питання «так».

ЕВА ТОМПСОН,
університет Райса,
червень 2023 року

Вступ

Націоналізм, колоніалізм, ідентичність

Перш ніж розпочати розгляд теми колоніалізму в російській літературі, потрібно прояснити термінологію. У цій книжці наведено аргументи на користь того, що, на відміну від колоніалізму на Заході, коли національні проблеми часто належали до категорії расових питань і питань заморських завоювань, російський колоніалізм значною мірою спирався на національну ідентичність та експансіоністську політику щодо сусідніх країн. Окрім того, вказано, що необхідно розмежовувати захисний націоналізм, основою якого є захист національної ідентичності, та агресивний націоналізм, спрямований на експорт власної національної ідентичності та завоювання земель, на яких живуть Інші. Російський націоналізм є водночас агресивним і захисним, і його агресивний різновид трансформувався в імперські прагнення колонізувати землі, сусідні з етнічними російськими територіями. Очевидно, для того, аби певна територія стала колонією іншої політичної та національної сили, їй не обов'язково підписувати договори про визнання статусу домініону, як це було у випадку багатьох британських колоній. Росія, завоювавши певну територію, включала її до своєї держави або призначала місцеву владу, яка обслуговувала російські інтереси. Російська література брала участь у цьому процесі, впроваджуючи на завойованих територіях наратив російської присутності і витісняючи місцевий порядок денний та історію.

Об'єктами російського колоніалізму були не лише території Середньої Азії та Центральної і Східної Європи, а й Сибіру, Кавказу

та Далекого Сходу. Хоча крах комунізму приніс суверенітет колоніям Росії в Європі та в Середній Азії, у відносинах Сибіру, Кавказу та Далекого Сходу з Москвою наростають проблеми. З погляду площі та чисельності населення Сибір і Кавказ — це окремі утворення, які можна порівняти з «білими колоніями» Британської імперії, такими як Канада чи Австралія. Передання повноважень органам влади в Сибіру та на Далекому Сході не означає їх повного відокремлення від Москви, і ця книжка не дає жодних рекомендацій, як здійснити процес децентралізації. Її мета — лише показати, що російські письменники сприяли центральній владі в тому, аби не дати периферії змоги говорити власним голосом і розповідати про власний досвід як самоцінний, а не лише як додаток до центру.

У вступі подано огляд різних підходів до націоналізму у ХХ столітті. У першому розділі авторка прагне позиціювати проблему захисту Росією своїх колоніальних домагань у контексті текстуальної політики в самій Росії та за кордоном. Авторка вказує на різницю між колоніалізмом російського та західного зразка і робить спробу показати, що російський колоніалізм виходить за межі загальноприйнятої концептуальної бази наукових студій, присвячених російській літературі. Стандарти, традиції та очікування англомовних наукових досліджень російської літератури не охоплюють інтенсивний пошук самоствердження Росії в її літературних шедеврах. У наступних розділах показано, як російські письменники використовували своє привілейоване становище виразників ідеї імперії, що активно розширювалася, щоби відсунути в тінь інші дискурси і нав'язувати свої «передумки» (якщо скористатися терміном Ганса-Георга Гадамера)⁹ читачам російської літератури в Росії та за кордоном. Моя мета полягає радше в тому, щоб привернути увагу до цієї текстуальної перемоги, ніж у тому, щоб написати енциклопедичний огляд російської літератури. В останньому розділі цієї книжки вказано певні ознаки зламу цього процесу, який триває вже протягом кількох століть. Хоча ці зміни мінімальні та їх легко можна придушити, вони все-таки реальні й обнадійливі. Звичайно, мій аналіз має на меті не заміну попередніх досліджень новими, а їх доповнення: не редукцію значення, а його збагачення.

Я усвідомлюю, що одне дослідження не може радикально змінити ставлення до Росії і відносини з нею. Дискурсивне утворення, яке називається Росією, є інтелектуальною реальністю, зміна якої, природно, буде повільною. Англомовні праці, присвячені російській літературі, в яких ігнорується проблема російського колоніалізму та агресивного націоналізму, не зникнуть за один день, оскільки відсутні політичні та культурні інтереси, які підштовхували б до цього. На відміну від постколоніальних територій Азії, Африки та Латинської Америки, які виростили багатьох особистостей, що заявляли про зворотний бік медалі колоніалізму, в колишніх російських домініонах таких голосів украй мало. Коли Червона армія залишила Центральну Європу, визволені країни спрямували свою увагу в інший бік, а колишні радянські республіки надто зайняті порятунком решток своїх економік і суспільств, аби дозволити собі вкладати кошти в постколоніальний дискурс. Хоча російський Далекий Схід здійснював певні рухи в напрямі до незалежності, поки що такі випадки розрізнені і дуже нечисленні¹⁰. У Російській Федерації наприкінці 1990-х років ні закони, ні соціально-культурні традиції, ні навіть сама мова не можуть легко пристосуватися до антиколоніальних висловлювань. Ця ситуація все ще нагадує часи розквіту імперіалізму на Заході, коли наврод чи хтось зміг би серйозно поставити під сумнів домінування однієї етнічної чи територіальної групи над іншою. Тому я не можу, як літературні критики постколоніального часу, що розглядали колонії західних країн, скористатися науковими дослідженнями, в яких було б описано російські колоніальні ініціативи в Азії та Європі¹¹. Не можу я й спиратися на загальноприйняте розуміння цієї проблеми, бо вона може бути абсолютно чужою для тих, хто не звик розглядати тексти російської літератури як ресурси та допоміжні засоби для поширення імперських завоювань. Тоді як погляди Георгія Вернадського та Ніколая Рязановського сприймаються типовими для раннього американського дискурсу у сфері російської історії, посилення на їхнього сучасника, Яна Кухажевського, найімовірніше, буде відкинуте, оскільки його не вважатимуть адекватним для формування належного образу цієї історії¹². На ще більш елементарній стадії перебуває дослідження

російської літератури з погляду її колоніального контексту. Досі майже всі науковці, які зробили більш-менш значний внесок у вивчення російського колоніалізму, були політологами¹³.

У 1988 році українсько-американський вчений Роман Шпорлюк опублікував свій твір «Комунізм і націоналізм: Карл Маркс проти Фрідріха Ліста» (*Communism and Nationalism: Karl Marx versus Friedrich List*)¹⁴, у якому доводив, що захоплення інтелектуалів соціалізмом звело Маркса на п'єдестал великого мислителя, тоді як це місце мав би посідати сучасник Маркса Фрідріх Лист. На думку Шпорлюка, праці Ліста краще відповідають пристрастям ХХ століття, ніж тези Маркса про бездержавний і зденаціоналізований пролетаріат. «Між людиною і людством стоїть нація», — заявляв Фрідріх Лист, оскільки він розробив теорію національного економічного егоїзму, що її так радикально втілювали в життя німці та інші нації.

Хоча думки Ліста і Шпорлюка про націоналізм можуть здаватися вибірковими, вони торкаються проблем, які не втрачають злободенності. Протягом останніх ста років у Європі та інших країнах багато територіальних імперій під впливом ідеї націоналізму перетворилися в мононаціональні держави, втрачаючи в цьому процесі свої національні меншини. Ці меншини утворювали нові держави або поверталися до свого попереднього суверенного статусу¹⁵. Падіння Радянського Союзу, підживлене подвійною дією сил економіки та націоналізму, посилює етнічні суперечності в імперії росіян, що розпадається на окремі фрагменти¹⁶.

У тій єдності інтерпретацій, яка існувала в американських університетах наприкінці 1990-х років під час розгляду національного питання, не було місця для епістемологічних тонкощів, на які можна часто натрапити в дискусіях про суспільство та його проблеми. У межах цих інтерпретацій національність нерідко визначається як громадянство. Емілеві Дюркгайму належить теза, що основу суспільного порядку кожної держави становить певний набір загальноновизнаних цінностей і норм, і саме він визначає єдність і цілісність суспільства. Така інтерпретація, яка сягає ще доби Просвітництва, є загальноприйнятою в науковому дискурсі, незалежно від того, чи йдеться про такі різні політичні утворення, як